

II MONITORING IMPLEMENTACIJE POSTOJEĆIH PROPISA

1. *Zakon o javnom informisanju*

1.1. Implementacija Zakona o javnom informisanju, obrađena je kroz odeljak o slobodi izražavanja.

2. *Zakon o radiodifuziji*

2.1. Savet Republičke radiodifuzne agencije, odgovarajući na brojne upite dobijene od emitera za tumačenja člana 16. Opšte obavezujućeg uputstva radio i televizijskim stanicama (emiterima) u predizbornoj kampanji za lokalne, pokrajinske i republičke skupštinske izbore, izbore za predsednika Republike i izbore za nacionalne savete nacionalnih manjina, usvojio je 7. maja 2012. godine obavezujuće tumačenje tog člana uputstva. Tumačenjem se insistira da sadržaj u predizbornim reklamnim porukama i plaćenim terminima bude istinit i proverljiv, da se u predizbornim reklamnim porukama i plaćenim terminima koriste isključivo javno emitovani audio-vizuelni snimci, zabranjuje se korišćenje tajnih snimaka, neprihvatljivih simbola i slično. Takođe, zabranjuje se korišćenje imena, lika, glasa ili dela lica koja nisu učesnici izbornog procesa bez njihove saglasnosti. Zabranjuje se i iznošenje podataka ili optužbi o bilo kojim licima, osim ukoliko ti podaci nisu javno dostupni od strane nadležnih državnih organa. Takođe, zabranjuje se korišćenje navoda iz istražnog postupka koji se vodio protiv nekog lica, ukoliko je to lice pravosnažno oslobođeno, odbijena optužba ili postupak obustavljen. Zabranjuje se i emitovanje sadržaja kojima bi mogla da se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog različite političke opredeljenosti, uključujući sadržaje kojima se vređaju čast, ugled i privatnost građana, posebno onih koji nisu direktni učesnici izbornog procesa. Na kraju, zabranjuje se i manipulisanje izjavama, saopštenjima i sličnim sadržajima sa ciljem promene njihovog osnovnog smisla (maliciozne montaže, zlonamerno skraćivanje ili uklanjanje ključnih delova sadržaja i slično), što, po Savetu RRA, predstavlja povredu načela istinitosti, potpunosti i određenosti oglasne poruke.

Članom 16. Opšte obavezujućeg uputstva predviđeno je da emiter, u skladu sa članom 38. Zakona o javnom informisanju i članom 21. Zakona o radiodifuziji, može da odbije da emituje reklamne poruke ili emisije ako oceni da one podstiču diskriminaciju, mržnju ili nasilje ili vređaju čast, ugled i privatnost građana ili drugih učesnika u kampanji. Članom 38. Zakona o

javnom informisanju propisana je zabrana govora mržnje, dok su članom 21. Zakona o radiodifuziji, propisane nadležnosti i ovlašćenja Republičke radiodifuzne agencije u suzbijanju govora mržnje. U tom kontekstu možemo da prepoznamo i ključni nedostatak odredbe člana 16. Opšte obavezujućeg uputstva. Ono, naime, jednu izričitu zabranu propisanu zakonom i ovlašćenje organu da postupa u cilju doslednog poštovanja te zabrane, spušta na nivo prava emitera da odbije emitovanje. Obavezujuće tumačenje čitavu stvar samo dodatno komplikuje, a da ništa ne rešava. Naime, Savet u svojim naporima usmerenim ka regulaciji političkog oglašavanja, prevashodno na televiziji, gubi iz vida razliku između zabrane govora mržnje, s jedne strane, i slobode oglašavanja, s druge. Zabrana govora mržnje je apsolutna i obuhvata objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo. Ovakva zabrana ne može se svesti na pravo emitera da odbije da nešto emituje. S druge strane, sloboda oglašavanja iz člana 3. Zakona o oglašavanju podrazumeva da se oglašavanje obavlja u skladu sa zakonom, drugim propisima, dobrim poslovnim običajima i profesionalnom etikom. U svakom slučaju, već sama činjenica da je Savet bio prinuđen da donosi obavezujuće tumačenje svog Uputstva, svedoči da Uputstvo nije bilo dovoljno jasno. Drugi je problem što, nažalost, ni obavezujuće tumačenje ne pogađa u metu. Savet bi rešenje morao potražiti na drugom mestu, i to tako što bi napokon, shodno odredbi člana 103. Zakona o oglašavanju, doneo bliža pravila o oglašavanju i sponzorstvu na televiziji i radiju, kojima bi bilo preciznije regulisano i oglašavanje u predizbornoj kampanji. Širenje pojma govora mržnje na slučajeve koji su samo kršenje načela oglašavanja, nije dobro ni za sprečavanje govora mržnje, niti za održivu regulaciju oglašavanja na televiziji i radiju.

3. Zakon o autorskom i srodnim pravima

3.1. Savet Republičke radiodifuzne agencije, na vanrednoj sednici održanoj 11. maja, razmatrao je zahtev Aleksandra Stankovića, urednika i novinara HRT-a, za zaštitu svojih autorskih prava, a povodom zloupotrebe snimaka njegove autorske emisije originalno emitovane na Hrvatskoj radioteleviziji tokom predizborne kampanje u Srbiji. Savet RRA je kopiju dopisa Aleksandra Stankovića dostavio svim emiterima, kako bi isti imali u vidu prilikom odlučivanja o emitovanju sadržaja na koji se taj dopis odnosi.

U predizbornim propagandnim spotovima predsedničkog kandidata Tomislava Nikolića, emitovanim na srpskim televizijama tokom kampanje, prikazivani su i snimci gostovanja

Nikolićevog protivkandidata, Borisa Tadića, u emisiji HRT-a „Nedeljom u 2“, čiji je urednik i voditelj novinar Aleksandar Stanković, i to Tadićeve odgovori na Stankovićeva pitanja, za koja su u marketinškom timu Tomislava Nikolića procenili da su nedostojni ili nedosledni, te da bi u tom smislu mogli da naruše kredibilitet Nikolićevog protivkandidata. Sličnom praksom služio se i marketinški tim Borisa Tadića, koji je, pak, u propagandnim spotovima svog predsedničkog kandidata, sa istim ambicijama koristio snimke gostovanja Tomislava Nikolića na programu Prve televizije. Navedeni spotovi izazvali su velike kontroverze, a u slučaju spota koji je koristio inserte iz emisije Aleksandra Stankovića, i optužbe za zlonamernu montažu. Stankovićev dopis pokušao je da vrati stvari na svoje mesto, te da ukaže na pravne probleme oglašavanja ovakvim sredstvima. Naime, Zakonom o autorskom i srodnim pravima izričito je propisano da se, između ostalog, i televizijska dela smatraju autorskim delom, te da posledično autori takvih dela imaju i odgovarajuća moralna i imovinska prava koja se neovlašćenim korišćenjem njihovih dela krše i povređuju. U konkretnim slučajevima, moglo se govoriti o kršenju moralnog prava na zaštitu integriteta dela, i takođe moralnog prava na suprotstavljanje nedostojnom iskorišćavanju dela. Zakon o autorskom i srodnim pravima kaže da autor ima isključivo pravo da štiti integritet svog dela, i to naročito da se suprotstavlja izmenama svog dela od strane neovlašćenih lica, da se suprotstavlja javnom saopštavanju svog dela u izmenjenoj ili nepotpunoj formi, kao i da daje dozvolu za preradu svog dela. Takođe, autor ima i isključivo pravo da se suprotstavlja iskorišćavanju svog dela na način koji ugrožava ili može ugroziti njegovu čast ili ugled. U odnosu na imovinska prava, autor ima isključivo pravo da dozvoli ili zabrani beleženje i umnožavanje svog dela u celosti ili delimično (snimanje reklame nužno podrazumeva da se autorsko delo iz koga se kadrovi uzimaju, beleži na medij na koji se reklama snima), ali i pravo da dozvoli ili zabrani prilagođavanje i druge izmene dela. U konkretnom slučaju, iz Stankovićevog dopisa proizilazi da on, kao autor, a ni HRT kao proizvođač, nisu dali saglasnost za korišćenje delova njihove emisije, odnosno njeno prilagođavanje za potrebe kreiranja propagandnog spota. Takođe, moguće je da su ovim reklamama kršena i druga lična prava, na način koji je u suprotnosti sa odredbama Zakona o javnom informisanju. Naime, po tom zakonu, preduslov za prenošenje nečijeg lika ili glasa putem televizije, jeste pristanak lica o čijem glasu ili liku je reč. Pri tome, shodno zakonu, pristanak dat za jedno objavljivanje, za određeni način objavljivanja, odnosno za objavljivanje u određenom cilju, ne smatra se pristankom za ponovljeno objavljivanje, za objavljivanje na drugi način, odnosno za objavljivanje za druge ciljeve. Izuzetak od obaveze pribavljanja saglasnosti koji je predviđen zakonom, a koji bi se mogao odnositi na Borisa Tadića, kao na nosioca državne ili političke funkcije, i u tom smislu ličnost od interesa za javnost, teško da bi se mogao primeniti i na Stankovića koji, kako iz dopisa proizilazi, nije dao saglasnost da se njegov lik i glas koriste u predsedničkoj kampanji Tomislava Nikolića. Potpuno isti argumenti stoje i za autore emisije sa Prve televizije, iz koje su korišćeni kadrovi u predsedničkoj kampanji Borisa Tadića. Nije poznato da li su vezano za emitovanje konkretnih spotova, RRA, ili sami autori i vlasnici prava na korišćenim emisijama, inicirali pokretanje bilo

kakvih postupaka. Za očekivati je, međutim, da je i samo dostavljanje Stankovićevog dopisa emiterima od strane RRA, moglo da posluži i poslužilo je kao svojevrsna edukacija o tome na šta sve emiteri moraju da obrate pažnju prilikom objavljivanja oglasnih poruka.

4. Krivični zakonik

4.1. Aktivista Antifašističke akcije iz Novog Sada, Zoran Petakov, dobio je rešenje o izdržavanju kazne zatvora u trajanju od sto dana, jer nije platio kaznu za uvredu Irineja bačkog, episkopa Srpske pravoslavne crkve, nanetu u televizijskoj emisiji „Klopka“ na BK televiziji još 2005. godine. Petakov je prethodno kažnjen novčanom kaznom koju je svojom presudom izrekao bivši Četvrti opštinski sud u Beogradu. Presudu je u postupku po žalbi, novembra 2008. godine, potvrdio Viši sud u Beogradu. Petakov je, inače, u emisiji koja je emitovana nedelju dana nakon upada grupe neonacista, pripadnika organizacije „Nacionalni stroj“, predvođene Goranom Davidovićem Firerom, na tribinu organizovanu na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu u sklopu obeležavanja Dana borbe protiv fašizma, izneo mišljenje da Srpska pravoslavna crkva propagira ideologiju u kojoj se prepoznaju desni ekstremisti, a vladike Amfilohija Radovića, Atanasija Jevtića, Artemija Radosavljevića i Irineja Bulovića nazvao četvoricom jahača apokalipse koji su „u poslednjih petnaest godina imali više uticaja na stvaranje [desničarskih ekstremističkih] grupacija, nego što ima Državna bezbednost“.

Monitoringom suđenja Zoranu Petakovu bavio se svojevremeno Komitet pravnika za ljudska prava i izveštaji koji su o tome sačinjeni i danas su dostupni na sajtu ove organizacije, na adresi: <http://www.yucom.org.rs/rest.php?idSek=22&idSubSek=63&tip=vestgalerija&status=prvi>.

Za potrebe ovog izveštaja nećemo se ponovo baviti sudskim procesom vođenim od 2006. do 2008. godine, već ćemo samo pokušati da ukažemo na paradoksalnu činjenicu, da ukidanje zatvorske kazne za klevetu i uvredu, izmenama Krivičnog zakonika iz 2005. godine, preti da dovede do toga da u Srbiji, po prvi put nakon dvadeset, a možda i više godina, neko završi u zatvoru zbog uvrede javne ličnosti. Naime, dok su do izmena zakona iz 2005. godine, kazne za klevetu i uvredu, i kada su izricane, po pravilu izricane samo kao uslovne, te povodom njih niko nije bio stvarno zatvaran, tim izmenama koje su obrazlagane kao veliki korak unapred koji će doprineti slobodi izražavanja u Srbiji, kreirana je situacija u kojoj će licima za klevetu ili uvredu kažnjenim novčano, a koja odbiju ili nisu u mogućnosti da izrečenu novčanu kaznu plate, ova kazna biti zamenjena kaznom zatvora. Tako će Zoran Petakov, nakon uručenja rešenja o izdržavanju stodnevne zatvorske kazne kojom mu je zamenjena ranija novčana kazna koju nije platio, po svemu sudeći, biti prvi čovek u novijoj istoriji Srbije zatvoren zbog uvrede u medijima, konkretno zbog uvrede na televiziji. Slučaj Zorana Petakova pokazuje koliko su kompromisna

rešenja u zaštiti ljudskih prava, pa i prava na slobodu izražavanja, kontraproduktivna i koliko je Srbija, odbijajući da dekriminalizuje klevetu i uvredu, zapravo izgubila. Podsetimo, puna dekriminalizacija klevete i uvrede predviđena je tek Predlogom Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, koji je vlada uputila Skupštini Srbije na usvajanje 31. januara ove godine. Nažalost, do svog raspuštanja, Parlament o ovom predlogu nije glasao, te dekriminalizacija klevete i uvrede ostaju da čekaju izbor nove Vlade i njen stav po tom pitanju. Ostaje da se nadamo da će slučaj Zorana Petakova otvoriti oči onima koji su bili najglasniji u protivljenju dekriminalizaciji još 2005. godine, te da će doprineti da se kleveta i uvreda napokon brišu iz srpskog krivičnog zakonodavstva.